

УДК 908:26:94(477.53)

Історія Полтавської єпархії: історіографічний аспект

О.В. ДЕЛІЯ

Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава, Україна, E-mail: odel2008@mail.ru

Авторське резюме

Автором зроблена спроба проаналізувати основні етапи розвитку наукових та науково-популярних історичних краєзнавчих досліджень, присвячених Полтавській єпархії у другій половині XIX – XX ст. У статті подано стислий аналіз наукового доробку провідних дослідників церковної історії краю, як-от: священників, громадських діячів.

У другій половині XIX ст. розпочався період піднесення та організаційного оформлення церковно-історичного краєзнавства. На Полтавщині з початку 60-х рр. XIX ст. роль важливого осередку розвитку церковно-краєзнавчих досліджень перебрав на себе часопис «Полтавские епархиальные ведомости». Попри офіційний статус видання, провідника самодержавної політики, редакції часопису вдалося об'єднати навколо себе не лише знавців історії рідного краю, а й патріотів та очолити церковно-краєзнавчий рух у межах регіону. Цей напрям діяльності «Полтавских епархиальных ведомостей» знайшов відображення в науково-популярних статтях місцевих громадських діячів та парафіяльного священства.

Серед активних дописувачів часопису слід виокремити постать видатного історика, краєзнавця, музейника І. Павловського. Значну історіографічну цінність має краєзнавча біографічно-довідкова література, підготовлена І. Павловським.

На початку XX століття вивчення історії Полтавської єпархії тісно пов'язане з функціонуванням місцевих громадських наукових та музейних осередків: Полтавської вченої архівної комісії, Полтавського церковного історико-археологічного комітету.

За умов панування радянської атеїстичної ідеології дослідження з церковної історії опинилися поза

© О.В. Делія, 2013

офіційною історіографією. Це не могло не позначитися негативно на подальшому розвитку церковно-краєзнавчих досліджень, зокрема призвело до порушень безперервності традицій у вивченні церковної історії регіону. Окрім того, руйнівним наслідком більшовицької політики стало знищення багатьох монументальних культових пам'яток, церковних старожитностей та архівів.

Наприкінці 80-х років минулого століття суспільно-політична ситуація в Україні, поширення демократичних цінностей на її теренах обумовили звернення науковців до власного історичного минулого. Активізації краєзнавчих досліджень наприкінці XX – XX ст. сприяла науково-пошукова діяльність видатних полтавських дослідників: В. Жук, О. Нестулі, О. Супруненко, П. Ротача, Л. Бабенко та багатьох інших.

Ключові слова: єпархія, духівництво, часопис, церковно-історичне краєзнавство, священик, історія.

History of Poltava eparchy historiographical aspect

O.V. DELIIA

Poltava university of economics and trade, Poltava, Ukraine, E-mail: odel2008@mail.ru

Abstract

The article presents an analysis of the scientific heritage of the leading researchers of the Church history of the region, like priests, public figures.

In the second half of the XIX century began a period of growth and organizational design of the church and historic study. In Poltava region since the early 60-ies of XIX century the role of an important center of development of Church-local lore research took the magazine 'Poltava eparchy news'. Despite the official status of the publication, Explorer Imperial policy, editorial staff of the magazine managed to unite around himself not only experts on history of the native land, but also patriots, and lead the Church-Museum of local lore movement within the region.

Among the active authors of the magazine, you should select the shape of the outstanding historian, ethnographer, Museum worker I. Pavlovsky. A significant historiographic value of local lore biographically-references prepared by I. Pavlovsky. In General, the researcher was published about 900 biographies of scientists, writers, public figures and hierarchs of the Poltava province, of which about 80 curriculum vitae disclose the activities of the Church leaders.

In the beginning of XX century the study of history of the Poltava diocese is closely connected with functioning of local public scientific and Museum centers: Poltava scientific archival Commission, Poltava Church archeological Committee.

Under the domination of the Soviet atheistic ideology research on Church history were outside the official historiography. This could have a negative impact on the further development of Church-local lore research, in particular led to violations of the continuity of the traditions of Church-historical regional studies in General. In addition devastating consequence of Bolshevik policy was the destruction of many monumental cult monuments of Church antiquities and archives. The author makes an attempt to analyze the main stages of development of scientific and popular historical and ethnographical studies devoted to the Poltava diocese.

In the late 80-ies of the last century, the political situation in Ukraine, the spread of democratic values in its territory led to the address of the scientists to their own historical past. Activation of local history research in the end of XX - beginning of XXI century contributed to the research and retrieval activity of outstanding Poltava researchers: V. Zhuk, O. Nestulya, O. Suprunenko, P. Rotach, L. Babenko and many others.

Key words: eparchy, clergy, magazine, church and historical ethnography, priest, history.

Постановка проблеми. Розвиток українського суспільства в умовах незалежності вирізняється підвищенням інтересу науковців і широкого загалу до історичного минулого, прагненням сучасників переосмислити і врахувати досвід попередніх поколінь.

Друга половина XIX ст. стала початковим етапом організаційного оформлення історичного краєзнавства в українських землях. Виникнення численних громадських та наукових історичних осередків і плідна дослідницька діяльність їхніх учасників була, з одного боку, наслідком структурних змін, які відбувалися на той час в економіці, соціальному житті та сфері державного управління Російської імперії. А з іншого – свідченням зростання національної свідомості українського народу, прагненням широких верств населення осмислити власне історичне минуле.

Аналіз досліджень і публікацій. У другій половині XIX – на початку XX ст. за підтримки держави та Синоду церковно-історичні студії стають самостійним напрямом досліджень не лише теології, а й історичної науки та історичного краєзнавства. Наприкінці XIX ст. відомий російський історик, професор Московської духовної академії О. Лебедев зробив вдалу спробу узагальнити основні етапи розвитку церковної історіографії з IV по XX ст. У підготовленій ним ґрунтовній монографії «Церковная историография в главных ее представителях с IV до XX в.» (СПб, 1903, 2-е изд.) О. Лебедев проаналізував основні тенденції розвитку церковної історіографії в Російській імперії та чинники, які вплинули на процес її становлення. В окремому розділі монографії історик проаналізував дослідницьку діяльність видатних представників церковно-історичної науки

XVIII – XIX ст., роботи яких вплинули як на зростання інтересу громадськості до минулого релігії та церкви, так і на розвиток церковно-історичного краєзнавства.

Встановлення радянської влади на українських землях обумовило поширення негативного ставлення громадськості до всього, що було пов'язано з релігією та церквою, і спричинило занепад досліджень з церковної історії краю.

На сучасному етапі слід виокремити бібліографічний показник праць Полтавської вченої архівної комісії (упорядник О. Супруненко), зміст останнього опосередковано торкнувся проблем дослідження історії Полтавської єпархії.

Попри певні здобутки історіографії вказаного періоду у науковій літературі не існує спеціального дослідження, у котрому були б проаналізовані та систематизовані основні етапи вивчення історії Полтавської єпархії.

Метою дослідження є спроба історіографічного аналізу внеску дослідників та громадських наукових осередків XIX – XX ст. у справу висвітлення та систематизації церковної історії Полтавщини, появу і розвиток церковно-краєзнавчих студій.

Виклад основного матеріалу. З початку 60-х рр. XIX ст. за підтримки центральних та місцевих органів влади, єпархіального керівництва та за активної участі представників громадськості й духовенства розпочалося розгортання церковно-краєзнавчого руху на Полтавщині. У цей період роль важливого осередку розвитку церковно-краєзнавчих досліджень перебрав на себе часопис «Полтавские епархиальные ведомости». Попри офіційний статус видання, провідника самодержавної політики, редакції часопису вдалося об'єднати навколо себе не лише знавців історії рідного краю, а й патріотів, та очолити церковно-краєзнавчий рух у межах регіону. Цей напрям діяльності «Полтавских епархиальных ведомостей» знайшов відображення в науково-популярних статтях місцевих громадських діячів та парафіяльного священства. Певну історіографічну цінність становлять наукові студії другої половини XIX ст. – початку XX ст., підготовлені місцевими дослідниками з числа духовенства: П. Катранова, В. Курдиновського, І. Матченка, І. Яновського, М. Думитрашка, О. Сулоцького [19;20; 35].

Історіографічний інтерес викликають некрологи та ювілейні нариси, оприлюднені на сторінках часопису, які містили цінні біографічні відомості та певний аналіз діяльності дослідників церковної історії Полтавщини другої половини XIX ст. – початку XX ст. [6;15;19;23;28]. Заслужують на увагу публікації, які відтворюють історію окремих культових споруд єпархії та внесок громадськості краю у вивчення, збереження та відновлення

культової монументальної спадщини [38;39].

Кінець XIX – початок XX ст. став періодом прогресивних змін у розвитку науки. Позитивні зрушення не обминули розвиток української історичної науки. В історіографії під впливом суспільно-політичних процесів на зміну народницькому напрямку приходять державницький підхід. За таких обставин визначальну роль у розгортанні тогочасних історичних досліджень відіграли наукові установи, товариства, комісії, друковані органи, які діяли в столиці та в губернських центрах. З появою губернських архівних комісій, церковних історико-археологічних комітетів, музейних центрів та інших спеціалізованих осередків розпочався організаційний етап у розвитку історичного краєзнавства та його церковно-історичної складової. Публікаторська, пам'яткоохоронна та музейницька діяльність цих громадських наукових інституцій об'єктивно сприяла розширенню джерелознавчої бази, залученню до дослідницької діяльності широкого загалу.

Серед тогочасних постатей громадських діячів, науковців слід відзначити дослідницьку діяльність І. Павловського. Його науковий доробок налічує понад 150 праць з історії регіону. Велике історіографічне значення має краєзнавча біографічно-довідкова література, підготовлена І. Павловським [25–27]. Загалом дослідником були оприлюднені близько 900 біографій учених, письменників, громадських діячів та ієрархів Полтавської губернії, з яких близько 80 біографічних довідок розкривали діяльність церковних діячів.

Важливе значення для аналізу діяльності Полтавського церковного історико-археологічного комітету мають публікації початку XX ст. В. Пархоменка, присвячені історії створення церковного осередку та питанням функціонування єпархіального давньосховища. Вагомим залишається внесок дослідника у висвітлення церковно-історичного напрямку краєзнавчої діяльності Полтавської вченої архівної комісії [7;8].

Історіографічну цінність становлять публікації про збірки церковних стародруків та старожитностей музейних осередків Полтавщини. Наприкінці XIX ст. діяльність Лубенського музею К. Скаржинської, першого приватного історико-краєзнавчого музею в Україні, висвітлювалась у студіях М. Біляшівського, В. Горленка, М. Астряба [4;9]. На початку XX ст. загальна характеристика значення церковно-археологічних музеїв у справі збереження пам'яток старовини Полтавської єпархії була здійснена в циклі статей члена Московського археологічного товариства Г. Філянського. Проблема створення єпархіального давньосховища, перспективи подальшого розвитку розглядалися у публікаціях місцевих священиків М. Коропова, М. Орлова, В. Романова,

В. Трипольського [18;24;40;41]. Перші праці за становлення радянської влади, у котрих висвітлювалась проблема збереження культурної спадщини краю, належали співробітникам Полтавського наукового товариства досліджування та охорони пам'яток старовини і мистецтва (з 1924 р. Полтавського наукового при ВУАН товариства). Діяльність Полтавського державного музею з вивчення, систематизації та збереження експонатів культурного призначення була проаналізована в статті Я. Риженка, розміщеній у збірнику, укладеному з нагоди 35-річчя музею [31;42].

Важливе історіографічне значення для розкриття проблеми мають краєзнавчі публікації 60 – 70-х рр. ХХ ст. Серед останніх слід відзначити цикл краєзнавчих біографічно-довідкових публікацій П. Ротача, дисертацію А. Абасова. Цінні відомості з історії населених пунктів Полтавщини були розміщені в окремому томі «Історії міст і сіл Української РСР» (К., 1967), підготовленому колективом авторів за редакцією П. Тронька [16;33].

З другої половини 80-х рр. ХХ ст. розпочався якісно новий етап у дослідженні церковної історії Полтавщини, її культурних пам'яток, життєписів видатних церковних діячів та дослідників історії Полтавської єпархії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. У 1989 р. було повернуто із забуття ім'я видатного вченого В. Пархоменка. На початку 90-х рр. ХХ ст. В. Ричка одним з перших докладно виклав біографію науковця та проаналізував його наукову спадщину. Попередні дослідження були продовжені В. Грабом та іншими дослідниками [10;11;32].

Наприкінці ХХ ст. наукова діяльність І. Павловського також почала активно досліджуватися полтавськими краєзнавцями. Окремі аспекти діяльності науковця з вивчення та охорони визначних культурних пам'яток регіону розглядалися у наукових студіях І. Касимової, В. Жук, В. Горбика, І. Бутича, В. Коротенка, Л. Бабенко [1;2;5].

На сучасному етапі церковно-історичний напрям дослідництва науковців другої половини ХІХ – початку ХХ ст. висвітлювався у наукових розвідках О. Супруненка, В. Ханка, О. Ткаченка, Б. Ванцака, П. Ротача. Після довгої перерви, зумовленої пануванням атеїстичної ідеології, у полі зору дослідників опинилась пошукова діяльність Полтавського церковно-історико-археологічного комітету. Характеристика релігійної тематики наукового доробку членів Полтавської вченої архівної комісії, огляд археографічної, церковно-краєзнавчої, пам'яткоохоронної діяльності осередку розміщені в публікаціях О. Семергея, І. Войцехівської, В. Горбика та Г. Денисенко, монографії С. Заремби, О. Супруненка [1;5;13;34;37]. Ґрунтовний аналіз змісту та напрямів науково-до-

слідницької діяльності ПВАК (1903-1919 рр.) здійснений у дисертації О. Семергея та Т. Місостова [21].

На увагу заслуговують студії з історії музейних осередків краю. Значний інтерес викликають дослідження Т. Кара-Васильєвої, присвячені вивченню й охороні пам'яток церковного шитва. Стислий опис визначних експонатів Полтавського давньосховища містився в монографії В. Жук та Г. Сердюка. Вивчення краєзнавчої діяльності Лубенського музею було активізовано наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Відомим місцевим краєзнавцем Б. Ванцаком. Також історія та діяльність музейного осередку знайшла відображення в науковій статті Т. Дяченко, науковій розвідці В. Ульяновського, монографіях О. Супруненка [12;17;36].

Окрему групу історичних студій становлять публікації, в яких розглядався розвиток православної періодичної преси Полтавщини в другій половині ХІХ-на початку ХХ ст. Відомості про часопис «Полтавские епархиальные ведомости» були розміщені в окремому бібліографічному покажчику «Библиография периодических изданий в России, 1901-1916 гг.» (Ленинград, 1961 р.). На сучасному етапі стислий огляд історії та загальна характеристика змісту часопису були здійснені в статті-довідці, розміщеній у першому виданні енциклопедичного довідника «Полтавщина». Значно ширший огляд історії єпархіального видання та історіографія проблеми подані у науковій розвідці В. Мокляка [3;22].

Висновки. У науковій літературі знайшов достатнє висвітлення процес розвитку історичного краєзнавства на землях підросійської України. Представниками історичної науки був досліджений та систематизований значний масив фактичного матеріалу з регіональної історії та історії окремих адміністративних одиниць, проаналізована діяльність науково-історичних, громадських та інших товариств, музейних інституцій та внесок окремих учених у вивчення та систематизацію відомостей з історії України, а також у справу виявлення, опису та збереження рухомої і нерухомої національної історико-культурної спадщини. Історіографічний аналіз дозволяє також стверджувати, що попри активний розвиток та значні досягнення церковно-історичного краєзнавства на українських землях, зокрема на Полтавщині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., у науковій літературі ці процеси розкриті лише фрагментарно.

Так, лише розпочато дослідження діяльності Полтавського церковного історико-археологічного комітету та єпархіального давньосховища. У наукових розвідках не знайшов достатнього висвітлення церковно-історичний напрям дослідництва Полтавської вченої архівної комісії, Лубенського музею К. Скаржин-

ської та Полтавського природничо-історичного музею. Лише епізодично висвітлена діяльність загальноукраїнських та місцевих православних періодичних видань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Актуальні питання виявлення і дослідження пам'яток історії та культури: на матеріалах Зводу пам'яток історії та культури України: у 3 ч. [Текст] / Горбик В. О. – К.: Ін-т Історії України, 1999. – Ч. 1. – 304 с.; Ч. 2. – 256 с.; Ч. 3. – 256 с.
2. Бабенко Л.Л. Иван Францович Павловський і перші роки більшовицької влади у Полтаві [Текст] / Л. Л. Бабенко // Край. – 2012. – №99. – С. 7–9.
3. Беляева Л. Библиография периодических изданий в России, 1901 – 1916 гг. [Текст] / Беляева Л., Зиновьева М., Никифоров М., Григорьянц Т. – Ленинград : Публичная библиотека имени М. Салтыкова-Щедрина, 1961. – Т. 4. – 399 с.
4. Беляшевский Н. Ф. Лубенский музей Е. Н. Скаржинской [Текст] / [Беляшевский Н.Ф.]. // Археологическая летопись Южной России. – К. [б. в.], 1904. – № 3. – С. 107–112
5. Бутич І. Огляд археографічної діяльності Полтавської вченої архівної комісії [Текст] / Бутич І. // Архівний збірник на посвяту 90-річчя Полтавської Вченої Архівної комісії. – Полтава : Видавництво «Полтава», 1993. – С. 15–28.
6. В Бозе почитавший преосвященный Илларион, епископ Полтавский и Переяславский // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1904. – № 4. – С. 200–212
7. Владимир Пархоменко Библиографическая заметка [Текст] / В. Пархоменко // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1907. – № 28. – С. 1220–1221
8. Владимир Пархоменко Библиографическая заметка / Владимир Пархоменко. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1907. – № 28. – С. 1213–1215
9. Горленко В. П. Лубенский музей Е. Н. Скаржинской [Текст] / Горленко В. П. – К. : Типография Г. Т. Корчак-Новицкого, 1890. – 12 с.
10. Граб В. І. Штрихи до портрета Володимира Пархоменка [Текст] / Граб В. І. // Полтавський археологічний збірник : збірник наукових праць / відп. ред. Супруненко О. Б. – Полтава : Археологія, 1999. – С. 248–251
11. Граб В. І. Тривожний вересень Володимира Пархоменка [Текст] / Граб В. І. // Полтавський археологічний збірник : збірник наукових праць / за ред. Супруненка О.Б. – Полтава, 1994. – Число друге. – С. 177–191
12. Жук В. Н. Перлина Козельщини: сторінки з історії Козельщинського Різдва Богородиці жіночого монастиря [Текст] / Жук В. Н., Сердюк Г. Д. – Полтава : Поліграфічне підприємство «АСМІ», 2007. – Видання третє, перероблене і доповнене. – 238 с.
13. Жук В. Н. Полтавський Хрестовоздвиженський монастир і пов'язані з ним важливі історичні події : статті з коментарями та фотоілюстраціями [Текст] / В. Н. Жук. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2007. – Видання друге, перероблене і доповнене. – 248 с.
14. Ричка В. М. За сфабрикованим звинуваченням: В. О. Пархоменко [Текст] / Ричка В. М. // Репресоване краєзнавство. – К., 1991. – С. 233–237
15. Иван Авраменко К 25-летию педагогической деятельности В. А. Конопатова / И. Авраменко // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1915. – № 24. – С. 1875–1891
16. Історія міст і сіл Української РСР.: в 26 т. Полтавська обл. / АН УРСР. Ін-т історії; Голов. редкол.: П. Т. Трощак (голова) та ін. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1967. – 352 с.
17. Кара-Васильева Т. Шедеври церковного шитва України (XII – XX ст.) [Текст] / Т. Кара-Васильева. – К.: К 25-летию педагогической деятельности В. А. Конопатова
18. Коропов М. К проекту основания в епархии церковного древлехранилища / Коропов М. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1904. – № 35. – С. 2213–2218
19. Курдиновский В. Из воспоминаний об Архиепископе Полтавском Гедеоне (Вишневском) / Курдиновский В. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1887. – № 6. – С. 217–220
20. Матченко І. Высокопреосвященный Гедеон, Архиепископ Полтавский и Переяславский / Матченко І. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1885. – № 19. – С. 540–555
21. Місостов Т. Ю. Розвиток історичного краєзнавства на Лівобережній Україні (друга половина XIX - початок XX ст.) : Автореферат на здобуття наукового ступеня кан. іст. наук: 07.00.01 / Місостов Т. Ю. – Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2006. – 21с.
22. Мокляк В. Джерело з історії Полтавщини [Текст] / Володимир Мокляк // Полтавські епархіальні відомості. – 2003. – Число 9. – С. 75–82.
23. Некролог: Протоиерей Н. Д. Думитрашко // Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. – 1878. – № 4. – С. 137–146.
24. Орлов Н. К вопросу об устройстве в городе Полтаве церковного древлехранилища [Текст] / Орлов Н. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1905. – № 8. – С. 277–278; – № 10. – С. 357–358.
25. Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII в. [Текст] / Павловский И. – Полтава : типо-литогр. преемников
26. Павловский И. Ф. Первое дополнение к Краткому биографическому словарю ученых и писателей Полтавской губернии с середины XVIII в. [Текст] / Павловский И. – Полтава : Издание Полтавской ученой архивной комиссии; Типография товарищества Печатного дела, 1913. – 87 с.
27. Павловский И. Ф. Полтавцы, иерархи, государственные и общественные деятели [Текст] / Павловский И. – Полтава : Издание Полтавской ученой архивной комиссии; Типография товарищества Печатного дела, 1914. – 294 с.

28. По поводу 25-летия педагогической деятельности отца ректора Полтавской семинарии, протоиерея И. Х. Пичеты [Текст] // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1893. – № 5. – С. 160–167.
29. Полтавщина: енцикл. довід. / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: Українська енциклопедія, 1992. – 1024с.
30. Портнов А. Історії істориків: обличчя і образи української історіографії ХХ століття [Текст] / А. Портнов. – К.: Критика, 2011. – 237 с.
31. Риженко Я. Збірки з історії, етнографії, мистецтва та промисловості [Текст] / Риженко Я. // Збірник, присвячений 35-річчю Музею. – Полтава : Видання Полтавського Державного музею, 1928. – Т. 1. – С. 63 – 116
32. Ричка В. М. Дослідник сивої давнини [Текст] / Ричка В. М. / Реабілітовані історією. – Київ – Полтава, 1992. – С. 58–63
33. Ротач П. П. Матеріали до Українського біографічного словника: Літературна Полтавщина [Текст] / П. П. Ротач // Архіви України. – 1965. – № 4. – С. 105
34. Семергей О. Л. Релігійна тематика у «Працях» Полтавської ученої архівної комісії [Текст] / Семергей О. Л. // Релігійна традиція у духовному відродженні України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Полтава, 1992. – С. 103–104
35. Сулоцкий А. Несколько слов к статье: Амвросий Келембет, архиепископ Тобольский и Сибирский, как проповедник / А. Сулоцкий // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1882. – № 3. – С. 127 – 131
36. Супруненко О. Б. Археологія в діяльності першого приватного музею України: Лубенський музей К.М. Скаржинської [Текст] / Супруненко О. Б. – Полтава : ВЦ «Археологія», 2001. – 391 с.
37. Супруненко О. Б. Труды Полтавской ученой архивной комиссии. 1905 – 1917 гг. : Библиографический указатель [Текст] / Супруненко О. Б. – Полтава : [б. в.], 1991. – 52 с.; Семергей О. Л. Діяльність Полтавської вченої архівної комісії. 1903 – 1919 рр. : Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / Семергей О. Л. – К., 1995. – 21 с.
38. Терлецкий Н. К материалу для истории Переяславской Успенской церкви [Текст] / Терлецкий Н. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1887. – № 11. – С. 411–425
39. Терлецкий Н. Успенская церковь в городе Переяславе [Текст] / Терлецкий Н. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1879. – № 19. – С. 862–874
40. Филянский Г. Экскурсия в область церковной старины [Текст] / Филянский Г. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1906. – № 1. – С. 35–41
41. Филянский Г. Значение церковно-археологических музеев, как хранителей произведений искусства [Текст] / Филянский Г. // Полтавские епархиальные ведомости. – Часть неофициальная. – 1909. – № 26. – С. 1073–1079; – № 27. – С. 1123–1127
42. Щербаківський В. Матеріали до вивчення Полтавщини: Записки подорожнього [Текст] / Щербаківський В. // Записки Українського наукового товариства дослідкування і охорони пам'яток старовини і мистецтва на Полтавщині. – Вип. 1. – Полтава, 1919. – С. 106–109

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013

REFERENCES:

1. Aktual'ni pytannya vvyavlennya i doslidzhennya pam'yatok istoriyi ta kul'tury: na materialakh Zvodu pam'yatok istoriyi ta kul'tury Ukrainy: u 3 ch. (Actual problems of identifying and studying the monuments of history and culture: materials of the monuments of history and culture of Ukraine). K., 1999, vol. 1, 304 p.; vol. 2., 256 p.; vol. 3., 256 p.
2. Babenko L.L. Ivan Frantsovich Pavlovskiy I pershi roki bilshovitskoyi vladi u PoltavI (Ivan Pavlovsky and the first years of Bolshevik power in Poltava). Kray, 2012, no.99, pp. 7 – 9.
3. Belyaeva L. Byblyohrafiya peryodycheskykh yzdanuy v Rossyy, 1901 – 1916 hh. (Bibliography of periodicals in Russia, 1901 to 1916 by), Lenynhrad, 1961, vol. 4, 399 p.
4. Belyashevskiy N. F. Lubenskiy muzey E. N. Skarzhinskoy (Lubenskiy Museum Skarzhynskoy). *Arheologicheskaya letopis Yuzhnoy Rossii*, K., 1904, no. 3, pp. 107–112.
5. Butych I. Ohlyad arkhieohrafichnoyi diyal'nosti Poltavs'koyi vchenoyi arkhivnoyi komisiyi (Overview of the Archeographic activities of the scientific archival Commission Poltava). *Arkhivnyy zbirnyk na posvyatu 90-richchya Poltavs'koyi Vchenoyi Arkhivnoyi komisiyi*, Poltava, 1993, pp. 15–28.
6. V Boze pochivshiy preosvyaschennyiy Illarion, episkop Poltavskiy i Pereyaslavskiy (The deceased the right Reverend Illarion, Bishop of Poltava and Pereyaslavl). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1904, no. 4, pp. 200–212.
7. Vladimir Parhomenko Otkrytie drevlehranilischa Tserkovnogo Istoriko-Arheologicheskogo Komiteta (Opening of the Museum Church Archeological Committee). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1907, no. 28, pp. 1213–1215
8. Vladimir Parhomenko Bibliograficheskaya zametka (Bibliographic note). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1907, no. 28, pp. 1220–1221
9. Gorlenko V. P. Lubenskiy muzey E. N. Skarzhinskoy (Lubenskiy Museum Skarzhynskoy), K., 1890, 12 p.
10. Hrab V. I. Shtrykhy do portreta Volodymyra Parkhomenka (Strokes to the portrait of Vladimir Parkhomenko). *Poltavs'kyy arheolohichnyy zbirnyk : zbirnyk naukovykh prats' / vidp. red. Suprunenko O. B.*, Poltava, 1999, p.248–251;
11. Hrab V. I. Tryvozhnny veresen' Volodymyra Parkhomenka (Alarming September Vladimir Parkhomenko).

- Poltavs'kyy arkheolohichnyy zbirnyk : zbirnyk naukovykh prats' / za red. Suprunenka O.B., Poltava, 1994, Chy-slo druhe, pp.177–191.*
12. *Zhuk V. N.* Perlyna Kozeľshchyny: storinky z istoriyi Kozeľshchyns'koho Rizdva Bohorodytsi zhinochoho monastyrya (Pearl Kozelschyny: Pages from the history Kozelshchina Nativity Convent), Poltava, 2007, 238 p.
 13. *Zhuk V. N.* Poltavs'kyy Khrestovozdvizhens'kyy monastyr i pov'yazani z nym vazhlyvi istorychni podiyi : statti z komentaryamy ta fotoilustratsiyamy (Poltava Holy cross monastery and related important historical events). Poltava, 2007, 248 p.
 14. *Rychka V. M.* Za sfabrykovanyam zvyuvachennyam: V. O. Parkhomenko (On trumped-up charges: V. Parkhomenko). *Represovane krayeznavstvo*, K., 1991, pp.. 233–23715.
 15. *Ivan Avramenko* K 25-letiyu pedagogicheskoy deyatelnosti V. A. Konopatova (By the 25th anniversary of pedagogical activities V. Konopatova). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1915, no. 24, pp. 1875–1891.
 16. Istoriya mist i sil Ukrayins'koyi RSR.: 26 vol. Poltavs'ka obl. / AN URSSR. In-t istoriyi; Holov. redkol.: P. T. Tron'ko (holova) ta in. (The history of cities and villages of the Ukrainian SSR) K., 1967, 352 p.
 17. *Kara-Vasyl'eva T.* Shedevry tserkovnoho shytva Ukrayiny (XII – XX st.) (Masterpieces of ecclesiastical sewing Ukraine (XII - XX centuries)), K., 2000, 95p.
 18. *Koropov M.* K proektu osnovaniya v eparhii tserkovnogo drevlehranilischa (To the draft of the founding of the diocese of the Church archives). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1904, no.35, pp. 2213–2218.
 19. *Kurdivovskiy V.* Iz vospominaniy ob Arhiepiskope Poltavskom Gedeone (Vishnevskom) (From the memories of the Archbishop of Poltava Gideon (Vishnevsky)). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1887, no. 6, pp. 217–220.
 20. *Matchenko I.* Vysokopreosvyaschennyiy Gedeon, Arhiepiskop Poltavskiy i Pereyaslavskiy (Gideon, Archbishop of Poltava and Pereyaslav). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1885, no. 19, pp. 540–555.
 21. *Misostov T. Yu.* Rozvytok istorychnoho krayeznavstva na Livoberezhnyi Ukrayini (druha polovyna XIX –pochatok XX st.) : Avtoreferat na zdobuttya naukovoho stupenya kan. ist. nauk: 07.00.01, (Development of historical regional studies of left-Bank Ukraine (second half of XIX - beginning of XX centuries). Kh., 2006, 21p.
 22. *Moklyak V.* Dzherelo z istoriyi Poltavshchyny (The source on the history of Poltava). *Poltavs'ki yeparkhial'ni vidomosti*, 2003, Chyso 9, pp. 75–82.
 23. Nekrolog: Protoierey N. D. Dumitrashko (Obituary: Archpriest N. Dumitrashko). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1878, no. 4, pp.137–146.
 24. *Orlov N.* K voprosu ob ustroytve v gorode Poltave tserkovnogo drevlehranilischa (To the question about the device in Poltava Church archives). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1905, no. 8, pp. 277–278; no. 10, pp. 357–358.
 25. *Pavlovskiy I. F.* Kratkiy biograficheskiy slovar uchenyih i pisateley Poltavskoy gubernii s poloviny XVIII v. (A brief biographical dictionary of scientists and writers of Poltava province with half of XVIII century). Poltava, 1912, 238 p.
 26. *Pavlovskiy I. F.* Pervoe dopolnenie k Kratkomu biograficheskomu slovaryu uchenyih i pisateley Poltavskoy gubernii s serediny XVIII v. (The first addition to a brief biographical dictionary of scientists and writers Poltava province since mid-XVIII century). Poltava, 1913, 87 p.
 27. *Pavlovskiy I. F.* Poltavtsyi, ierarhi, gosudarstvennyie i obschestvennyie deyateli (People of Poltava, bishops, statesmen and public figures), Poltava, 1914, 294 p.
 28. Po povodu 25-letiya pedagogicheskoy deyatelnosti ottsa rektora Poltavskoy seminarii, protoiereya I. H. Pichetyi (On the occasion of the 25th anniversary of the teaching activities of the Poltava seminary rector Father, Fr. Picheta). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1893, no. 5, pp. 160–167.
 29. Poltavshchyna: entsykl. dovid. / [za red. A. V. Kudryts'koho] (Poltava region: Encyclopedic Reference). K., 1992, 1024 p.
 30. *Portnov A.* Istoriya istoriyiv: oblychchya i obrazy ukrayins'koyi istoriohrafii XX stolittya. (The history of historians: faces and images of Ukrainian historiography of the XXth century). K, Krytyka, 2011, 237 p.
 31. *Ryzenko Ya.* Zbirky z istoriyi, etnohrafii, mystetstva ta promyslovosty. Zbirnyk, prysvyachenyy 35-richchyu Muzeiyu, Poltava, 1928, vol. 1, pp. 63 – 116.
 32. *Rychka V. M.* Doslidnyk syvoyi davnyiny (Researcher antiquity). *Reabilitovani istoriyeyu, Kyyyiv – Poltava*, 1992, pp.58–63
 33. *Rotach P. P.* Materialy do Ukrayins'koho biohrafichnoho slovnyka: Literaturna Poltavshchyna (Materials to the Ukrainian biographical dictionary: Literary Poltava). *Arkhivy Ukrayiny*, 1965, vol. 4., pp. 105
 34. *Semerhey O. L.* Relihiyna tematyka u «Pratsyakh» Poltavs'koyi uchenoyi arkhivnoyi komisiyi (Religious theme in the 'Writings' Poltava scientific archival Commission). *Relihiyna tradytsiya u dukhovnomu vidrodzhenni Ukrayiny: Materialy Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi*, Poltava, 1992, pp.103–104
 35. *Sulotskiy A.* Neskolko slov k state: Amvrosiy Kelembet, arhiepiskop Tobolskiy i Sibirskiy, kak propovednik (A few words on the article by Ambrose Kelembet, Archbishop of Tobolsk and Siberia, as a preacher). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1882, no. 3, pp.127 – 131
 36. *Suprunenko O. B.* Arkheolohiya v diyal'nosti pershoho pryvatnoho muzeiyu Ukrayiny: Lubens'kyy muzey K.M. Skarzhyns'koyi (Archaeology in the activities of the first private museum in Ukraine: Lubnu museum K. Skarzhinsky). Poltava, 2001, 391p.
 37. *Suprunenko O. B.* Trudy Poltavskoy uchenoy arkhivnoy komysyy (Writings Poltava Scientific Archive Commission. 1905 - 1917 years). *1905 – 1917 hh. : Byblyohrafycheskiy ukazatel'* Poltava, 1991, 52 p.

38. *Terletskiy N.* K materialu dlya istorii Pereyaslavskoy Uspenskoj tserkvi (The material for the history of the Pereiaslav assumption Church). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1887, no. 11, pp. 411–425
39. *Terletskiy N.* Uspenskaya tserkov v gorode Pereyaslave (Church of the assumption in the city of Pereyaslav). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1879, no.19, pp. 862–874.
40. *Filyanskiy G.* Ekskursiya v oblast tserkovnoy starinyi (Excursion in the area of ancient Church). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1906, no. 1, pp. 35–41.
41. *Filyanskiy G.* Znachenie tserkovno-arheologicheskikh muzeev, kak hraniteley proizvedeniy iskusstva (The value of the Church-archaeological museums, as custodians of works of art). *Poltavskie eparhialnyie vedomosti, Chast neofitsialnaya*, 1909, no. 26, pp. 1073–1079; no. 27, pp. 1123–1127
42. *Shcherbakivs'kyy V.* Materialy do vyvchennya Poltashchyny: Zapysky podorozhn'oho (Materials for the study Poltashchyny: Notes of a traveler). *Zapysky Ukrayins'koho naukovooho tovarystva dosliduvannya i okhorony pam'yatok starovyny i mystetstva na Poltavshchyni*, Vyp. 1, Poltava, 1919, pp. 106–109

Делія Оксана Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент
Полтавський університет економіки і торгівлі
Адреса: 36000, м. Полтава, вул. Ковалія, 3, оф.538
E-mail: odel2008@mail.ru

Delia Oksana Viktorivna – PhD in history, associate professor
Poltava university of economics and trade
Address: 3, Kovalya Str., office 538, Poltava, 36000
E-mail: odel2008@mail.ru